

Vulnerabilități și riscuri în exploatarea noilor tehnologii de informare și comunicare de către tineri

Irina-Elena Popovici*

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Abstract: *The article is an extended essay on the subject of the impact of the new information and communication technologies (ICTs) over important partitions of everyday life, stressing the influences on youth, considered the “digital generation” as they integrated ICTs in their lives and are now continuously connected to the computer-mediated communication as their main or secondary socializing option. The paper underscores the vulnerabilities of youth behaviour when using the ICTs and the virtual space that can generate risks to their personal safety or can have a bad influence on the development of their identities or personalities. The article also illustrates how the interest for these topics is reflected both in theoretical papers and in empirical researches in the field of sociology, psychology or social psychology, and emphasizes the negative effects of ICTs on youth, considering the mentioned variables. The essay approach is inspired by the work of Ulrich Beck, in that it will include general references to the effects of the ICTs on the entire society, but it will underscore the negative ones and their influence over youth, especially the risks that cannot be isolated as in real life (Beck, 1992, 2), as they originate in an uncontrollable space, the virtual one. The essay represents the point of view of an adult that did not experimented a childhood or an adolescence connected to the digital technologies (Weber and Mitchell, in Buckingham, 2008, 26), and the opinion of a novice researcher that tried to familiarize first with the previous theoretical and empirical background on the subject of the vulnerabilities of the online behaviour of children before starting his own research project on a similar topic.*

Keywords: technology; Internet; youth; risks; digital; virtual.

Cuvinte-cheie: tehnologie; Internet; tineri; riscuri; digital; virtual.

Introducere¹

Inovațiile și tehnologiile recente, care au impulsionat comunicarea și au anulat

barierele spațiale și temporale², sunt asociate cu evoluția și tranzitarea societății umane de la prima modernitate, numită industrială, la a doua modernitate, reflexivă,

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, 11/Bd. Carol, 700506 Iași. Email: irinapopovici2008@yahoo.com.

respectiv societatea mondială a riscului, cum este numită de Beck (Adam et al., 2000, 211).

Rolul acestora și efectele asupra societății se reflectă în literatură în două teorii principale: pe de o parte, teoria modernității simple, care, de la Habermas la Marx și la sociologia de masă a lui Parsons, susține un evoluționism utopic, iar pe de altă parte, teoria modernității reflexive a lui Ulrich Beck, care identifică și insistă pe dimensiunea negativă a unui astfel de evoluționism, referindu-se la riscurile inerente dezvoltării tehnologice, care nu mai pot fi limitate în timp, cu atât mai mult cu cât afectează generațiile viitoare (Beck, 1992, 2).

Încercând să se înscrie pe linia argumentelor utilizate de Beck în descrierea celei de-a doua modernități ca „societate a riscului”, eseu³ nu va exclude aspectele pozitive legate de apariția și răspândirea TIC, însă va insista asupra riscurilor la adresa tinerilor care provin din spațiul virtual și sunt generate de vulnerabilități ale propriului lor comportament în utilizarea noilor tehnologii digitale și comunicării mediate de calculator.

Indiferent de poziția adoptată de un autor în raport cu cele două teorii, răspândirea fără precedent a instrumentelor digitale care asigură conexiunea la spațiul virtual, independent de bariere spațiale sau temporale, ridică o serie de întrebări la care prezentul eseu încearcă să răspundă, și anume: *Care sunt efectele generale ale TIC asupra societății? Ce influențe exercită asupra copiilor și adolescenților? Care sunt vulnerabilitățile comportamentului acestora în utilizarea TIC și a spațiului virtual? Cum se reflectă preocuparea pentru astfel de subiecte în teorie și în cercetarea științifică?*

Copiii și adolescenții sunt o categorie socială apreciată în literatură ca fiind vulnerabilă, inclusiv raportat la spațiul virtual, deoarece ideea lor despre intimitate⁴ este diferită de cea a adulților, iar navigarea lor pe Internet poate lăsa urme în diferite

partiții publice⁵, unde pot fi accesate de oricine, de cele mai multe ori fiind vorba despre date personale care îi pot expune cel puțin riscului de a fi hărțuiți (Palfrey și Gasser, 2008, 7).

Actualitatea temei și modalitatea de abordare a eseului asigură acestuia un rol educativ și de informare, prin evidențierea modalităților de cercetare empirică a efectelor TIC asupra tinerilor, prin sublinierea rezultatelor care indică nivelul de risc la care aceștia se auto-expun în timpul utilizării lor, precum și prin inspirarea unor posibile direcții de aprofundare, respectiv asigurarea continuității în cercetare, pentru cei interesați de subiect.

Nu în ultimul rând, eseu aduce în prim plan literatura internațională pe tematica menționată, asigurând conexiunea cu cercetări recente în domeniu, în încercarea de a sublinia importanța subiectului și a constitui un imbold pentru investigații similare la nivelul țării noastre, aflate încă la început de drum, aspect justificat și de pătrunderea mult mai târzie a computerului și a Internetului.

Aspecte teoretice privind impactul general al tehnologiilor de informare și comunicare

Încă de la sfârșitul secolului XX, lumea era percepută în domeniul științelor sociale ca o „realitate în continuă schimbare, marcată de adânci conflicte, tensiuni și divizări sociale, dar și de agresiunea [...] tehnologiei moderne” (Giddens, 2001, 10).

Ultimele tehnologii de informare și comunicare (TIC) au influențat diverse domenii ale societății, determinând schimbări sau adaptări mai mult sau mai puțin de substanță, diferențiat în funcție de nivelul dependenței și de potențialul de impact pe termen scurt, mediu sau lung.

Unele domenii s-au conectat, fără drep-tul de a alege dispozitivele informatice care

le asigură nevoia vitală de comunicare și transfer de informații într-un timp cât mai scurt, la un nivel care „ar fi fost considerat roman științifico-fantastic în urmă cu nici 20 de ani” (Yzer și Southwell, 2008, 8).

În primul rând, inovația tehnică și noile tehnologii digitale de comunicare au modelat atât spațiul geografic (prin diminuarea rolului și importanței frontierelor fizice dintre state în procesul schimbului de date, informații, idei ori în planul cooperării), cât și pe cel politic, contribuind direct la remodelarea noțiunilor de „securitate”⁶ și „risc”, la impulsivitatea discursului și dezbaterii politice, precum și a participării civice (Georgiu, 2005), prin expansiunea într-un nou spațiu de manifestare, cel virtual.

Mackay et al. (2001) au subliniat importanța și rolul TIC și Internetului pentru democrație, pe care le-au analizat în strânsă legătură cu liberalizarea și diversificarea media și accesul extins al populației la informație. Au considerat esențială legătura între accesul la informație, democrație și implicarea civică. Accesul mult mai facil la informație permite cetățenilor să ofere un feedback imediat discursului politic și campaniilor cu substrat similar ori „să critice, să mobilizeze opoziția, să ofere alternative” (Murdock și Golding, 1989, 183, citați de Mackay et al., 2001, 106) la deciziile politice dezaprobată, contribuind astfel la o „democrație mult mai participativă și activă” (Mackay et al., 2001, 106), susținând ideea tehnoutopistului Rheingold că Internetul „este varianta de secol douăzeci și unu pentru agora grecească [...], un forum pentru revitalizarea comunității și democrației” (Mackay et al., 2001, 107).

Un punct de vedere contrar a exprimat Lockard (1997, 219), care a apreciat că atribute precum „agora grecească electronică” asociate cyberspațiului nu relevă decât un mit al revigorării implicării civice a cetățenilor, în condițiile în care, dincolo de ignoranța istorică pe care acesta consideră că o înglobează, nu iau în considerare

faptul că nu toți cetățenii au acces la Internet pentru a contribui la această democrație informatizată⁷.

TIC și impulsul oferit globalizării odată cu apariția și răspândirea Internetului au determinat o legătură de interdependență între dezvoltarea sferelor de influență transnaționale sau multinaționale, schimbarea rolului și locului statului-națiune în ierarhia decizională internă ori externă și producția de mass-media (Georgiou, 2005), întrucât informația și accesul la aceasta au fost privite drept elemente cheie în cadrul unei guvernări democratice care ia în considerare opinia cetățenilor, indiferent că se prezintă sub forma unor aprecieri, susțineri sau a unui feedback negativ la adresa acțiunilor guvernanților.

Unii autori susțin rolul major al noilor forme de media lansate și accesate prin intermediul instrumentelor digitale conectate la Internet în cadrul campaniilor electorale, pentru că ar acționa ca un suport pentru elitele politice care folosesc resursa online pentru strângerea de fonduri, recrutarea de voluntari, atragerea de alegători, informarea cu privire la acțiunile opoziției, cercetarea opiniei publice pe subiecte de interes ș.a. (Howard, 2005, 153).

În esență, se vorbește despre integrarea Internetului în sfera publică, ca spațiu folosit de cetățeni pentru participarea civică. Redistribuirea rolurilor și sferelor de putere în plan politic, urmare a influențelor menționate, nu poate fi separată de conturarea unui nou profil de risc, specific perioadei postmoderne. Este vorba despre riscuri asociate spațiului virtual care împrumută din specificitatea acestuia, adăugând un mai mare nivel de hazard și incontrollabilitate, ceea ce Beck explică prin societate a riscului, respectiv „un univers al evenimentelor pe care nu le înțelegem pe deplin și care par a fi, în bună măsură, în afara controlului nostru” (Giddens, 2000, 105).

În mare parte, imposibilitatea de a controla anumite riscuri în spațiul virtual provine din anonimitatea utilizatorilor care

exploatează această oportunitate și din dificultatea stabilirii conexiunii între faptă – loc de săvârșire – făptuitor.

În spațiul real s-a încercat ținerea sub control a riscurilor și amenințărilor prin diversificarea mijloacelor de monitorizare și supraveghere a cetățenilor (Mackay et al., 2001, 17), însă cel virtual se menține încă în afara unor posibilități exhaustive de reglementare, control și monitorizare.

În al doilea rând, unul dintre domeniile care a beneficiat foarte mult în urma răspândirii TIC și a instrumentelor digitale ce asigură conectarea la spațiul virtual a fost cel economic cu toate componentele sale (financiar, bancar, fiscal, comercial ș.a.m.d.).

Comerțul și publicitatea online au permis ca spațiul cibernetic să devină în sine o industrie, asigurând nu numai un suport suplimentar pentru extinderea ori promovarea afacerilor din spațiul real, dar contribuind la crearea unor afaceri cu origini în spațiul virtual. De altfel, termenul de „e-economy” este folosit pentru a denumi în fapt comerțul electronic, un puternic stimulator economic, care a asigurat o legătură mult mai facilă între producători, distribuitori și cumpărători. Însă, în acest tip de comerț, loialitatea clientului a scăzut, pentru că acesta poate afla rapid sursa cea mai ieftină de achiziționare (Mackay et al., 2001, 100), deci consumatorul a dobândit un mai mare control asupra actului comercial (Punie et al., 2005, 98).

Piața de capital este un exemplu elocvent pentru lupta dintre vechea paradigmă, economia reală, și cea nouă, impusă de TIC și Internet, respectiv cea de „e-economy” (Knights et al., 2002), căreia i se adaugă și cea de „e-business”.

Industria mass-media a fost însuflețită sub impactul TIC fiind nevoită să-și adapteze atât dinamica tematică, cât și ritmul de actualizare la un public mult mai tânăr, consumator de media în noile forme asigurate de Internet – site-uri, bloguri – în fapt fiind vorba de proliferarea media în

noi forme de comunicare interactivă (Agre, 1998, 69).

În al treilea rând, TIC și Internetul au contribuit atât la crearea unei noi culturi – cea virtuală sau online (Internet culture) – cât și la promovarea celei produse și manifeste în spațiul real. Internetul a constituit suportul pentru generarea unor noi forme de acțiuni și interacțiuni umane, precum și pentru reorganizarea modului în care indivizii interpretează și răspund noii lumi sociale, digitalizate, tehnologizate, informatizate. Internetul este implicat în transferul cultural, prin generarea unor noi forme de utilizare a informației și reorganizarea relațiilor sociale la acest nivel (Slevin, 2000, 55).

Nu în ultimul rând, sub influența TIC a avut loc o redefinire a noțiunilor de „spațiu” și „timp”, în fapt o contopire într-un concept mult mai complex, cel de „spațiu-timp”, întrucât TIC au anulat distanțele între oameni, permițând printr-o simplă utilizare a tastaturii telefonului sau a calculatorului satisfacerea imediată a nevoii de informare și de cunoaștere, condiții în care „lumea tinde să devină tot mai mică și mai unitară” (Vlăsceanu, 2011, 125), iar „conștiința noastră spațio-temporală [...] mult mai expansivă și mult mai globală” (Rifkin, 2006, 153).

Alipirea „spațiu-timp” nu a fost întâmplătoare. Viteza imprimată comunicațiilor de către Internet, telefonul mobil și fax au alimentat percepția că timpul și spațiul s-au comprimat și joacă în prezent un rol comun esențial în planificarea, estimarea și executarea activităților umane (Bauman și May, 2011, 109). Această interdependență se reflectă în tendința de a defini unul dintre concepte prin raportare la celălalt, de exemplu măsurarea distanței prin timpul necesar pentru parcurgerea acesteia.

Viteza comunicării nu mai este limitată de spațiul geografic pentru că nu mai implică o activitate fizică umană pentru „transportarea” informației de la emitent la

destinatar, iar transferul acesteia se realizează uneori instantaneu prin intermediul Internetului. Această posibilitate a adăugat un plus de confort vieții cotidiene, dar a impus, totodată, un ritm din ce în ce mai alert al activităților personale sau profesionale, susținând afirmația sociologului Adam (citată de Bauman și May, 2008, 162): „când timpul devine o marfă, viteza devine o valoare economică”.

Circulația mult mai rapidă a informației prin intermediul TIC și al Internetului a influențat toate domeniile vieții sociale, iar amprenta asupra stilului de viață la nivel individual sau colectiv, de grup social (Mackay et al., 2001, 69) este indisolubil legată de conturarea unei noi identități sociale⁸, adaptate erei digitale.

Este dificil de identificat un domeniu care să nu fi fost influențat de TIC și care să nu fi fost „forțat” la adaptări și transformări care să permită exploatarea acestora la întreaga capacitate, într-un sens constructiv, evolutiv.

Transformările și influențele generale ale TIC și Internetului asupra societății se reflectă la nivel individual în modalitatea de înglobare a acestora în viața de zi cu zi a fiecărui individ, astfel încât, de la caz la caz, pot interveni particularități care să contrazică sau să propună o nouă interpretare a celor analizate mai sus.

Faptul că s-au născut într-o societate informațională, care le-a asigurat de timpuriu accesul la tehnologia digitală (telefoane mobile de ultimă generație, laptopuri, tablete) ce îi conectează rapid la Internet și la comunicarea intermediată de calculator, nu le asigură copiilor și tinerilor protecția permanentă de riscurile asociate spațiului virtual. Acest fapt, coroborat cu vulnerabilitățile propriului comportament în utilizarea tehnologiilor digitale și conectarea unei părți semnificative a vieții private la Internet, poate crea conjuncturi în care securitatea personală a acestora să fie amenințată prin intermediul spațiului virtual.

Tânăra generație și spațiul virtual: vulnerabilități și riscuri. Tendințe în cercetare

Tinerii și lumea lor sunt două teme care au fost studiate din diverse perspective – sociologică, psihologică, socio-psihologică, pedagogică – în strânsă corelație cu mediul familial și școlar, iar odată cu apariția, extinderea și integrarea fără echivoc a tehnologiilor de informare și comunicare în stilul lor de viață, analizarea rolului pe care l-au dobândit acestea în formarea, educarea, pregătirea socio-profesională, comunicarea și socializarea celor tineri și, nu în ultimul rând, a influențelor asupra comportamentului, a devenit o provocare pentru cercetători.

La nivel internațional, subiectele privind relația tinerei generații cu noile tehnologii de informare și comunicare au făcut obiectul a numeroase cercetări, modalitățile de abordare, aspectele concrete investigate și metodele folosite variind de la o disciplină la alta. Și în țara noastră astfel de cercetări devin din ce în ce mai vizibile, îndeosebi sub imboldul unor proiecte de amploare, finanțate la nivelul Uniunii Europene⁹.

Studii relativ recente au demonstrat că riscurile cu care tinerii se confruntă în spațiul virtual au ca sursă nu doar acțiuni ale altor persoane, ci și vulnerabilități ale propriului comportament. Acestea sunt adesea asociate neglijenței ori indiferenței manifestate în aplicarea unor măsuri stricte de protejare a datelor personale postate pe diverse site-uri sau rețele de socializare, fiind publice, accesibile tuturor și expuse exploatarei în scopuri potențial dăunătoare propriei imagini sau siguranțe.

Heim et al. (2007, 426) au analizat mai multe studii pe tema impactului diverselor tipuri de media asupra vieții copiilor (incluzând noile tipuri de media, denumite *new media*, precum blogurile sau rețelele de socializare pe Internet). Au constatat că

rezultatele studiilor analizate în vederea realizării propriei cercetări au fost contradictorii. Unele cercetări au evidențiat efectele negative ale expunerii la noile tehnologii digitale, respectiv diminuarea interacțiunii sociale și izolarea (Wartella et al., 2000; Griffiths, 1997; Schott și Selwyn, 2000; citați de Heim et al., 2007, 426-427). Altele au stabilit că noile forme de media, accesate prin intermediul calculatorului și al conexiunii Internet, reprezintă pentru copii o nouă oportunitate pentru a se juca, a comunica, a obține asistență socială și a învăța, contribuind la bunăstarea lor psihosocială (Haan și Huysmans, 2004, citați de Heim et al., 2007, 427). De asemenea, au existat studii (McNeal, 1998, citat de Heim et al., 2007, 426) care au evidențiat superioritatea influenței tehnologiilor media („media technologies”) asupra socializării copiilor în raport cu părinții și școala.

În propria cercetare, Heim et al. (2007, 426) au analizat parametrii utilizării de către pre-adolescenți a noilor forme de media prin raportare la trei factori psihosociali: competența socială, monitorizarea parentală și percepția de sine. Studiul a constatat în aplicarea de chestionare pe un număr de 825 de elevi norvegieni cu vârsta cuprinsă între 10 și 12 ani. Conform rezultatelor, părinții au un rol semnificativ în conturarea comportamentului copilului în relația cu tehnologia și spațiul virtual, prin implicarea activă în activitățile de zi cu zi ale acestuia, determinând utilizarea de către copil a tehnologiei îndeosebi în scopuri creative și educaționale (mai sigure), și mai puțin pentru divertisment (mai periculoase).

Un alt studiu, realizat de Fogel și Nehmad (2009, 160) prin aplicarea de chestionare pe un număr de 205 de elevi de colegiu din Statele Unite ale Americii, a vizat stabilirea parametrilor comportamentului acestora în rețelele de socializare pe Internet, prin prisma a trei elemente principale: asumarea riscurilor, nivelul încrederii

într-o astfel de rețea și preocupările pe linia securizării datelor personale. Rezultatele obținute au relevat diferențe semnificative între diverse categorii de utilizatori ai Internetului, cei cu profile în rețelele de socializare (Facebook și MySpace în speță) situându-se la un nivel mai ridicat de risc în raport cu non-utilizatorii¹⁰.

Totodată, aplicat și analizat în manieră comparativă în funcție de gen, studiul în cauză a evidențiat un nivel mai ridicat de protecție a datelor personale în spațiul virtual din partea persoanelor de sex feminin, spre deosebire de cele de sex masculin, acestea din urmă fiind mult mai deschise spre asumarea de riscuri prin dezvoltarea de informații sensibile (de exemplu, numărul de telefon sau adresa).

În pofida acestor concluzii, alte studii au demonstrat un nivel ridicat de vulnerabilitate în mediul virtual al fetelor comparativ cu băieții. Astfel, o cercetare realizată de Pierce (2009, 1367) a avut ca obiectiv examinarea nivelului utilizării de către adolescenți a tehnologiilor interactive de socializare (precum rețele online de socializare, mesagerie pe telefonul mobil, mesagerie instant) coroborat cu rolul anxietății sociale („social anxiety”) în comunicarea cu ceilalți, în ambele forme: intermediată de tehnologie sau față în față. Cercetarea a inclus aplicarea de chestionare pe un număr de 280 de liceeni dintr-un oraș situat în vestul Statelor Unite ale Americii, iar rezultatele au evidențiat că nivelul de anxietate socială este mai ridicat în cazul adolescenților, pentru care comunicarea intermediată de tehnologie (telefon mobil sau computer) asigură un grad mai mare de confort decât cea față în față.

Prin urmare este vorba tot despre o vulnerabilitate immanentă propriului comportament al adolescenților, respectiv utilizarea tehnologiei ca zid de protecție și refugiu în spațiul virtual, unde anonimitatea elimină disconfortul în socializarea cu persoane cunoscute sau necunoscute.

În diverse alte studii s-a demonstrat că dezvoltarea online și neprotejarea datelor personale sunt două dintre motivele care contribuie la creșterea nivelului de risc în acest nou spațiu de comunicare, întrucât copiii și adolescenții se expun astfel la acțiuni de abordare, ademenire, racolare prin intermediul rețelelor de socializare de către adulți care vizează exploatarea sexuală a acestora în diverse forme ori pot deveni victimele unor alte tipuri de agresiuni de tipul furtului de identitate, șantajului ori hărțuirii (Gross și Acquisti, 2005; Whelan, 2005; citați de De Souza și Dick, 2009, 255).

În completarea acestor studii, de Souza și Dick (2009) au încercat să identifice motivele pentru care liceenii din Sydney, utilizatori ai rețelei MySpace, dezvăluie informații personale pe această platformă de comunicare, prin aplicarea de chestionare și organizarea a două focus-grupuri (unul cu participanți adulți și unul cu participanți copii).

Rezultatele au confirmat că o parte semnificativă din riscurile online la adresa tinerilor pot fi conexe la vulnerabilități pe linia protejării datelor personale, având trei cauze principale: presiunea grupului de prieteni (în sensul unui comportament de grup caracterizat de uniformitate; postează multe informații pentru că și ceilalți fac același lucru), designul interfeței rețelei (pentru că nu acordă atenție sau nu înțeleg ce câmpuri sunt obligatorii de completat atunci când își creează cont într-o rețea de socializare) și „semnalizarea” („signaling”), respectiv detașarea de grup și atragerea atenției asupra propriei persoane (De Souza și Dick, 2009, 259).

Concluziile studiului relevă totodată conexiunea între dezvoltarea online a datelor personale și modul de percepere de către tineri a noțiunilor de „securitate”, „intimitate” și „informații personale”. Pornind de la aceleași ipoteze, Stutzman et al. (2011, 590) au studiat legătura dintre comportamentul cu privire la dezvoltarea

informațiilor personale și atitudinea față de securizarea unor astfel de date, folosind metoda chestionarului pe un număr de 122 de utilizatori ai rețelei Facebook. Cercetarea a evidențiat că, deși ambele variabile studiate au la bază opțiuni și decizii personale ale utilizatorilor, un rol important în educarea și influențarea comportamentului și atitudinii revine administratorilor rețelei de socializare și se reflectă în politica de securitate a acesteia.

Eficiența unei politici de securitate este vizibilă de la primii pași parcurși pentru înregistrarea ca utilizator nou și pentru crearea unui cont într-o rețea de socializare pe Internet. Interfața acesteia, cu un număr semnificativ de câmpuri propuse spre completare, însă nu obligatorii, poate fi înșelătoare, îndeosebi pentru copii, întrucât, pentru a funcționa conform scopului pentru care a fost proiectată – comunicare, socializare, schimb de informații – profilul general al rețelei de socializare poate sugera completarea cât mai multor informații personale (Joinson et al., 2008, 2158).

În acest caz, atragerea copiilor și adolescenților în capcana dezvoltării de date personale în rețelele de socializare poate fi asociată nu doar cu vulnerabilități ale propriului comportament (influențate, la rândul lor de particularitățile dezvoltării lor psiho-emoționale), dar și cu vulnerabilitățile sistemului, deoarece scopul principal al unei rețele de socializare este extinderea, prin atragerea continuă de noi utilizatori, o caracteristică esențială fiind conținutul la care chiar aceștia contribuie (Stutzman et al., 2011, 596). Provocarea principală pentru administratorii unei astfel de rețele este echilibrul între, pe de o parte, aplicarea unor politici restrictive din punct de vedere al securității și securizării datelor personale, iar pe de altă parte, stimularea comunicării și circulației libere a conținutului cu minime pericole pentru siguranța membrilor (Hawkey și Inkpen, 2006; Nov și Wattal, 2009; citați de Stutzman et al., 2011, 590).

Un punct de vedere diferit au exprimat Yzer și Southwell (2008, 15) care au apreciat că simpla expunere la noile tehnologii nu ar trebui să modifice la nivel individual tendința naturală a unei persoane de a-și fundamenta deciziile și acțiunile pe propriile atitudini și credințe, pe modalitatea proprie de raportare la normele sociale și pe sentimentul eficienței de sine. Prin urmare, opțiunea de protejare sau nu a datelor personale în spațiul virtual ar trebui justificată într-o mai mare proporție prin decizia personală și mai puțin prin invocarea punctelor slabe ale tehnologiei.

În comunicarea intermediată de calculator sau de un alt dispozitiv digital, uneori limbajul trece în plan secund, iar imaginea joacă un rol semnificativ.

La vârste fragede, modul în care copiii percep și dezvoltă comunicarea este esențial, evoluția lor în această etapă a vieții implicând activități prin care se fundamentează caracteristici legate inclusiv de particularitățile comunicării, care vor influența ulterior și capacitatea de socializare și de integrare a copilului în societate, limbajul fiind „cel mai important sistem de semnale din societatea umană [...] înțelegerea limbajului este esențială pentru înțelegerea vieții cotidiene” (Berger și Luckmann, 2008, 57).

În cadrul comunicării intermediare de calculator (*computer mediated communication*), limbajul își pierde uneori rolul central, atunci când nu există posibilitatea de a identifica din anumite inflexiuni sau expresii vocale (corelate cu sistemul de gesticulație) intențiile reale ale interlocutorului virtual.

Practic, în cercetare s-a demonstrat că imaginea este un element semnificativ pentru integrarea sau acceptarea într-o comunitate online, fiind totodată o componentă de bază a unui profil creat într-o rețea de socializare care poate determina, în aceeași măsură, creșterea nivelului riscului de a fi contactat de persoane necunoscute.

Imaginea¹¹, ca element ce întregeste vulnerabilitatea tinerilor pe Internet, a făcut

obiectul unei cercetări realizate de Strano (2008), ce a constatat în aplicarea online a unor chestionare cu întrebări deschise („open-ended”) la care au răspuns 427 de utilizatori ai rețelei Facebook cu vârsta peste 22 de ani.

Rezultatele studiului au evidențiat că persoanele de sex feminin au tendința de a schimba mult mai des imaginile de prezentare (aspect confirmat și completat de Raacke și Bonds-Raacke, 2008), de a accentua în pozele de profil „idealul de frumusețe feminină” (Strano, 2008), precum și de a expune relațiile de prietenie în imaginile postate într-o rețea de socializare, pe fondul nevoii mult mai accentuate de apartenență la o identitate colectivă.

În afara unei fotografii reale, utilizatorii rețelelor de socializare și comunicare pe Internet pot asocia profilului propriu o imagine virtuală (avatar¹²), semnificația, potențialele vulnerabilități rezultate dintr-o astfel de opțiune și rolul în influențarea interacțiunii cu alte persoane în mediul virtual fiind studiate de Yee et al. (2009). Autorii au folosit conceptul de „efect Proteus” (2009, 285) pentru a explica acțiunea indivizilor de a intui comportamentele și atitudinile pe care partenerii sociali le așteaptă de la ei și de a schimba înfățișarea avatărului postat de aceștia într-un anumit profil, asociind acestui efect metoda „jocului de rol” care, în opinia lor, este utilă în diversificarea comportamentelor prin asumarea și interpretarea unor roluri variate.

Rezultatele studiului evidențiază posibilitatea manipulării propriei imagini în spațiul virtual și a modului de percepere din partea celorlalți, prin alegerea unui „avatar” care sugerează trăsături pozitive. În concluzie, modalitatea de gestionare a imaginii virtuale poate constitui sursa unei vulnerabilități, în ipoteza în care imaginea virtuală este diferită de cea reală, iar construirea unei identități virtuale reprezintă o preocupare dominantă ce ar putea fi asociată cu dependența, izolarea socială sau alte probleme de natură emoțională.

Concluzii

Având în vedere cercetările analizate, nivelul riscurilor la care copiii și adolescenții sunt expuși în spațiul virtual este influențat într-o proporție semnificativă de vulnerabilitățile propriului lor comportament, deoarece percep Internetul ca pe un spațiu propriu, care le aparține în mai mare măsură decât adulților și în care, scăpați deseori de supravegherea acestora din urmă, pot exercita „principala sarcină psiho-socială a adolescenței – aceea de a construi, a experimenta și a prezenta într-un context social, un proiect reflexiv al sinei” (Giddens, 1991, citat de Livingstone, 2008, 396), iar pentru unii dintre ei, de a încălca normele de comunicare și a adopta comportamente riscante (Wolak et al. 2006, citat de Livingstone, 2008, 397).

Vulnerabilitățile comportamentului și neglijarea regulilor de securitate față de protecția datelor personale pe Internet constituie potențiale cauze ale unor riscuri și amenințări la adresa siguranței proprii a tânărului, indiferent dacă astfel de erori survin pe fondul neștiinței sau teribilismului. De exemplu, fenomenul de „online grooming” (ademenirea copiilor și adolescenților de către adulți prin intermediul Internetului în scopul exploatării sexuale ulterioare în variate forme¹³) are ca primă etapă identificarea victimelor în spațiul virtual și abordarea, iar cei mai expuși sunt tinerii ale căror vulnerabilități au lăsat urme ce pot fi valorificate de către adulții care comit astfel de fapte.

Astfel, uneori simple erori, intenționate sau din neștiință, cu privire la dezvoltarea online a datelor personale și neprotejarea corespunzătoare a acestora prin neaplicarea măsurilor de siguranță asigurate într-un

astfel de spațiu, pot conduce la urmări grave pentru dezvoltarea psiho-emoțională ulterioară a victimelor. Hazardul și imposibilitatea controlării unor riscuri provenind din spațiul virtual și care își pot avea originea în simple neglijențe personale susțin ideea lui Beck de „societate a riscului”.

Importanța cercetărilor pe astfel de teme rezidă în rezultatele obținute, care relevă o legătură de cauzalitate între vulnerabilități în exploatarea TIC de către tineri și riscuri, acestea putând constitui un punct de plecare sau de inspirație pentru politici publice, programe educaționale, proiecte de informare pe tema creșterii nivelului conștientizării de către tineri și adulți a necesității însușirii și aplicării unor reguli stricte de auto-protecție în spațiul virtual, ca mediu dinspre care pot primi la fel de multe amenințări (în forme variate și, uneori, incontrollabile), ca și în viața reală.

Ca mică parte din revista literaturii parcurse pentru propriul proiect de cercetare, cele analizate în prezentul eseu au contribuit la identificarea acelei nișe în domeniul investigat care să permită propriei incursiuni științifice să-și justifice necesitatea și, în final, sperăm însemnătatea.

Eseul a fost scris de pe poziția unui adult care nu a experimentat personal o copilărie sau o adolescență conectată la tehnologiile digitale (Weber și Mitchell, în Buckingham, 2008, 26), respectiv a unui cercetător începător care a încercat să se familiarizeze mai întâi cu aspecte teoretice și practice ale subiectului studiat, respectiv cu vulnerabilitățile comportamentului minorilor în spațiul virtual, pentru a putea pune bazele propriului proiect de cercetare, pe o temă similară, aflat în curs de derulare și care va fi finalizat în 2012.

Note

1. Mulțumiri (Acknowledgements): Această lucrare a fost finanțată de Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial

Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

2. Ne referim aici la computere și la Internet, ca rețea mondială de conectare a acestora. Spre

deosebire de televiziune, Internetul asigură o comunicare interactivă, în care succesiunea rapidă a rolurilor de receptor și emitent al informațiilor în una și aceeași persoană permite oferirea și obținerea unei reacții rapide din partea grupului, societății, la acțiuni, idei sau proiecte proprii.

3. Este vorba de un eseu extins, termen preluat de la Anthony Giddens (2000).

4. Cuvântul are un sens mult mai puternic în limba engleză: „privacy”.

5. De exemplu, în urma unor acțiuni de tipul: utilizarea rețelelor de socializare, înregistrarea cu datele reale pe diverse site-uri în scopul obținerii unor premii ori pentru asocierea la o comunitate virtuală etc.

6. Care a căpătat puternice valențe „supra-naționale” și „multinaționale” prin apariția unor riscuri și amenințări globale, greu de izolat în spațiul fizic în condițiile globalizării și liberei circulații a persoanelor, mărfurilor sau capitalurilor. Cu atât mai dificilă este izolarea riscurilor în spațiul virtual, un mediu care în sine este greu de controlat.

7. În construirea celei de-a doua părți a eseului, am ținut cont de diviziunea „digitalo-economică”, respectiv de accesul neuniform la tehnologie (Weber și Mitchell în Buckingham, 2008, 25), pe care TIC au adăugat-o celei socio-economice (săraci-bogați), micro-analiza cerce-

tărilor incluzând doar acea categorie de tineri cu acces la Internet, prin intermediul oricărui dispozitiv ce poate fi conectat la acesta.

8. Identitate socială, la nivel de comunitate sau grup, în sensul de construcție ce încorporează identitățile individuale, raportate la istorie, spațiu geografic, instituții, autoritate, memorie colectivă, aspirații personale ori revelații de natură religioasă (Castells, 1997, 7, citat de Mackay et al., 2001, 69).

9. De exemplu, proiectul EU Kids Online II a fost derulat la nivelul mai multor țări ale Uniunii Europene, inclusiv în România.

10. Una dintre explicații fiind aceea că într-o rețea de socializare se încurajează dezvăluirea mai multor date personale.

11. Imagine – în sensul de fotografie care reflectă înfățișarea reală a unei persoane.

12. Avatar – imaginea virtuală pe care un utilizator o selectează din mai multe opțiuni aflate pe Internet sau „o imagine în mișcare care reprezintă o persoană într-o realitate virtuală sau în cyberspațiu” (The Free Dictionary, www.tfd.com).

13. Expunerea la materiale cu un conținut pornografic inadecvat vârstei victimei, solicitări de servicii de natură sexuală (de exemplu prin intermediul camerelor chat), chiar atragerea în spațiul real și exploatarea sexuală efectivă.

Bibliografie

- Adam, B., Beck, U. și Van Loon, J. (2000) *The risk society and beyond. Critical issues for social Theory*. London: Sage Publications.
- Agre, P.E. (1998) Designing Genres for New Media: Social, Economic, and Political Contexts, în Jones, S.G. (ed.), *Cybersociety 2.0. Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*, London: Sage Publications, 69-100.
- Arnoldi, J. (2004) Derivatives: Virtual Values and Real Risks. *Theory, Culture and Society*, 21, 6, 23-42.
- Bauman, Z. (1999) *Globalizarea și efectele ei sociale*. Oradea: Antet.
- Bauman, Z. și May, T. (2008) *Gândirea sociologică*. București: Humanitas.
- Beck, U. (1992) *Risk society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Berger, P.L. și Luckmann, T. (2008) *Construirea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii*. București: Art.

- Berson, I.R. și Berson, M.J. (2005) Challenging Online Behaviours of Youth: Findings From a Comparative Analysis of Young People in the United States and New Zealand. *Social Science Computer Review*, 23, 1, 29-38.
- Buckingham, D. (2008) *Youth, Identity, and Digital Media*. Massachusetts: Institute of Technology.
- Calvert, S.L., Jordan, A.B. și Cocking, R.R. (2002) *Children in the Digital Age. Influences of Electronic Media on Development*. Westport: Praeger Publishers.
- De Souza, Z. și Dick, G.N. (2009). Disclosure of information by children in social networking – Not just a case of 'you show me yours and I'll show you mine'. *International Journal of Information Management*, 29, 4, 255-261.
- Fogel, J., Nehmad, E. (2009) Internet social network communities: Risk taking, trust, and privacy concerns. *Computers in Human Behaviour*, 25, 153-160.

- Georgiu, M. (2005) Mapping Diasporic Media Cultures: A Transnational Cultural Approach to Exclusion, în R. Silverstone (ed.), *Media, Technology and Everyday Life in Europe. From information to communication*, Burlington: Ashgate Publishing Company, 33-52.
- Giddens, A. (2000) *Consecințele modernității*. București: Univers.
- Giddens, A. (2001) *Sociologie*. București: Bic All.
- Heim, J., Brandtzæg, P.B., Kaare, B.H., Endestad, T. & Torgersen, L. (2007) Children's usage of media technologies and psychosocial factors. *New Media & Society*, 9, 3, 425-454.
- Howard, P.N. (2005) Deep Democracy Thin Citizenship: The Impact of Digital Media in Political Campaign Strategy în E. Klinenberg (special ed.), *Cultural Production in a Digital Age*. London: Sage Publications, 153-170.
- Joinson, A.N., Paine, C., Buchanan, T. și Reips, U.D. (2008) Measuring self-disclosure online: Blurring and non-response to sensitive items in web-based survey. *Computers in Human Behavior*, 24, 2158-2171.
- Knights, D., Noble, F., Vurdubakis, T. și Willmott, H. (2002) Allegories of Creative Destruction: Technology and Organization in Narratives of the e-Economy, în S. Woolgar (ed.), *Virtual Society? Technology, Cyberbole, Reality*, Oxford: Oxford University Press, 99-114.
- Lahman, M.K.E. (2008) Always Othered: ethical research with children. *Journal of Early Childhood Research*, 6, 3, 281-300.
- Livingstone, S. (2008) Taking risky opportunities in youthful content creation: teenagers' use of social networking sites for intimacy, privacy and self-expression. *New Media & Society*, 10, 3, 393-411.
- Lockard, J. (1997) Progressive Politics, Electronic Individualism and the Myth of Virtual Community, în D. Porter, *Internet Culture*, New York: Routledge, 219-232.
- Mackay, H., Maples, W. și Reynolds, P. (2001) *Investigating the information society*. London: The Open University.
- Palfrey, J. și Gasser, U. (2008) *Born Digital. Understanding the first generation of digital natives*. Philadelphia: Basic Books.
- Pierce, T. (2009) Social anxiety and technology: Face-to-face communication versus technological communication among teens. *Computers in Human Behavior*, 25, 6, 1367-1372.
- Punie, Y., Bogdanowicz, M., Berg, A.J., Pauwels, C. și Burgelman, J.C. (2005) Consumption and Quality of Life in a Digital World, în R. Silverstone (ed.), *Media, Technology and Everyday Life in Europe. From Information to Communication*, Burlington: Ashgate Publishing Company, 93-106.
- Raacke, J. și Bonds-Raacke, J. (2008) MySpace and Facebook: Applying the Uses and Gratifications Theory to Exploring Friend-Networking Sites. *CyberPsychology & Behavior*, 11, 2, 169-174.
- Slevin, J. (2000) *The Internet and Society*. Cambridge: Polity Press.
- Strano, M. (2008) Uses Descriptions and Interpretations of Self-Presentation through Facebook Profile Images. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2, 2, article 5.
- Stutzman, F., Capra, R. și Thompson, J. (2011) Factors mediating disclosure in social networking sites. *Computers in Human Behaviour*, 27, 590-598.
- Vlăsceanu, L. (2007) *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*. Iași: Polirom.
- Vlăsceanu, L. (2011) *Sociologie*. Iași: Polirom.
- Vornanen, R., Törrönen, M. și Niemelä, P. (2009) Insecurity of young people: The meaning of insecurity as defined by 13-17-year-old Finns. *Young*, 17, 4, 399-419.
- Yee, N., Bailenson, J. și Ducheneaut, N. (2009) The Proteus Effect: Implications of Transformed Digital Self-Representation on Online and Offline Behaviour. *Communication Research*, 36, 2, 285-312.
- Yzer, M.C. și Southwell, B.G. (2008) New Communication Technologies, Old Questions. *American Behavioural Scientist*, 52, 1, 8-20.